

Daiva SINKEVIČIŪTĖ, Veslava RAČICKAJA
Vilniaus universitetas

**Jono VARDAS PAVELDIMUOSE VILNIAUS NAUJŪJŲ
 MIESTIEČIŲ IR LAIDUOTOJŲ 1661–1795 M. SĄRAŠO
 ASMENVARDŽIUOSE**

1. Onomastikos literatūroje lyg ir laikomasi nuomonės, kad formuojantis Lietuvos miestų gyventojų pavardėms imigracija buvo nedidelė¹ ir pavardžių raidai svarios įtakos neturėjo. Tačiau paveldimi antroponimai nuo XVII a. pabaigos, kai baigė susidaryti miestiečių pavardės, galėjo plisti ir kartu su atvykėliais. Tai remia Ragauskaitės (2005, 139–140) tirtų pavardžių kilmė – 15% XVIII a. kauniečių pavardžių yra germaniškos, kurias paprastai turi vokiečiai, kas ir skatina galvoti apie imigrantų antroponimus. Tuo tarpu iš Urbanavičiaus (2005, 214–220) tyrimų matyti, kad imigracija į Vilnių iš valstybių, kur vartota vokiečių kalba, 1661–1795 m. buvo gan intensyvi². Dėl to keltinas klausimas, ar atvykėlių pavardės turėjo įtakos vietos gyventojų antroponimams.

Ieškant kartu su imigrantais iš kitų vietovių į Vilnių paplitusių antroponimų buvo naudotasi Urbanavičiaus (2009) sudarytu Vilniaus naujųjų miestiečių ir laiduotojų 1661–1795 m. sąrašu (toliau – *Sąrašas*). Jame pateikti atvykėlių ir vietinių vilniečių vardai ir pavardės, prie kurių nurodyta asmenų gyvenamoji ar kilmės vieta. Tirti pasirinktos iš *Jono* vardo atsiradusios pavardės dėl jų įvairovės. *Jonas* ir jo vardo formos pasiekė Lietuvą iš rytų slavų, lenkų, vokiečių ir davė pradžią daugeliui pavardžių (Zinkevičius 2008, 264), o kitos pavardės atsirado iš vardo formų, susidariusių jas išplėtus priešagomis Lietuvoje.

Taigi siekiama nustatyti, kokios *Jono* vardo kilmės pavardės paplito Vilniuje iš LDK ir užsienio teritorijų *Sąrašo* duomenimis ir kaip jos integruotos į to

¹ Zinkevičiaus (1977, 46) duomenimis, imigrantai katalikai į Vilnių XVII a. pradžioje sudarė ~1% gyventojų.

² Jis nustatė, kad migracijos į Vilnių iš Rytprūsių ir Lenkijos intensyvumas buvo apylygis.

meto Vilniaus antroponimų sistemą. Įgyvendinant tikslą kelti uždaviniai: 1. pristatyti vietos gyventojų pavardes ir aptarti jų struktūrą; 2. išskirti imigrančių į Vilnių pavardes, aptarti jų struktūrą ir palyginti jas su to meto vietinių vilniečių asmenvardžiais; 3. išryškinti atvykėlių ir vietos gyventojų pavardžių panašumus bei skirtumus.

2. Lietuvos miestiečių asmenvardžiai yra tirti, o pirmoji miestų istorinių onimų analizė atlikta Zinkevičiaus (1977), kuris pristatė iš tėvavardžių rekonstruotus XVII a. pradžios vilniečių antroponimus, jų užrašymo ypatybes, aptarė kilmę, darybą. Vėliau šiais aspektais Kauno istorinius asmenvardžius tyrė Ragauskaitė (2005). Tyrimai neadekvatūs, nes miestų antroponimų analizė skiriasi laiku – tirti XVI–XVIII a. Kauno ir XVII a. pradžios Vilniaus asmenvardžiai, o vėlesnių amžių Vilniaus antroponimai tirti nedaug³.

Iš krikščioniškų vardų atsiradusios pavardės dar nėra detalai tirtos. Iš *Jono* vardo kilusias pavardes daugiausiai aptarė Vanagas (1974, 90–100), išskyręs iš dažniausių hebrajiškų vardų atsiradusias pavardes, o pagal jų kamienus, kur įtraukta daug iš *Jono* kilusių pavardžių, Zinkevičius (2005) nustatė buvus dviejų sluoksnių krikščioniškus vardus, kurių vieni pirma pasiekė Lietuvą iš rytų, o paskui kiti – su oficialiu krikštu – iš vakarų, ir priėjo prie išvados, kad dalies vardų paplitimo laiką dėl sutampančių jų formų sunku nustatyti⁴.

Taigi krikščioniškos kilmės pavardžių tyrimų nėra daug, stokojama istorinių Vilniaus antroponimų, fiksuotų nuo XVII a. pabaigos, analizės. Miestiečių asmenvardžiai tirti, bet pokyčiai, vykę antroponimijoje dėl migracijos, apie kurią duomenų yra nedaug, nenagrinėti. Todėl keliama mintis, kad remiantis atvykėlių antroponimais, kilusiais iš dažno *Jono* vardo, galima suprasti, kaip Vilniaus imigrantai keitė vietos gyventojų antroponimiją, taip pat svarstyti apie jų pavardžių įtaką variantams atsirasti.

3. Skiriant vietos gyventojų ir atvykėlių asmenvardžius naudoti Urbanavičiaus (2009) paskelbti 1661–1795 m. įrašai, kur pristatomi naujieji miestiečiai ir jų laiduotojai. Kadangi laiduotojai buvo miesto piliečiai, todėl jų asmenvardžiai laikyti Vilniaus regiono vardais. Ši pozicija sąlygiška, nes dalis laiduotojų, neminimų kaip naujųjų miestiečių, ar jų tėvų galėjo būti

³ Zinkevičius (1997, 63–80) analizavo, kaip slavinti Rytų Lietuvos (tarp jų ir Vilniaus) antroponimai pagal XVII a. inventorius. Dar tirti lietuvių dvikamienių vardų kilmės asmenvardžiai ir jų kamienų užrašymai Vilniaus naujųjų miestiečių ir laiduotojų 1661–1795 m. sąrašė (žr. Sinkevičiūtė, Račickaja 2014).

⁴ Daugiau su literatūra žr. Sinkevičiūtė 2006, 138–145.

ankstesni imigrantai, ko negalima nustatyti. Iš įrašų atpažinus laiduotoją buvus naujuoju miestiečiu jo asmenvardis teiktas kartu su imigrantų onimais. Dalis naujųjų miestiečių buvo Vilniaus, jo priemiesčių gyventojai, todėl pagal vietas jų pavardės priskiriamos prie Vilniaus regiono antroponimų (dar žr. Sinkevičiūtė, Račickaja 2014).

Pristatant pavardes pirma išskiriamas kamienas ir jo variantai su deminutyvinėmis priesagomis. Kamienai teikiami atsižvelgus į pavardės užrašymus, nurodžius variantus. Pavardės pagal kamienus teikiamos lizdais, kur grupuojamos pagal priesagas, abėcėlės tvarka, prie pavardės nurodžius asmens vardą, statusą (laiduotojas, toliau – l, naujasis miestietis, toliau – nm), atvykėliams – ir kilmės vietą, įrašo metus ir šaltinio įrašo numerį. *Sąrašė* naujųjų miestiečių pavardės užrašytos vardininku, laiduotojų – yra pateiktų ir su kilmininko galūne, todėl po jų nurodoma skaičius ir linksnis. Išnašose cituojami įrašai, rodantys, kad laiduotojai anksčiau buvo atvykėliai. Kai tas pats žmogus laidavo kelis kartus, prie jo pavardės nurodomi įrašų metai ir numeriai.

Sąrašė vardai užrašyti lotyniškai, o pavardės ir kilmės vietos – lenkiškai. Iš pavardžių užrašymų šaltinyje matyti būdingiausi lenkų kalbos rašmenys: kietasis <ł>, minkštasis <ń>, dvigubas <w>, dviženklis <sz> ir kt. Įrašai rodo, kad lenkų kalboje daug lietuvių ir subaltarusėjusios slavų kanceliarinės kalbos elementų, kuriuos mini Zinkevičius (2008, 43). Ryškiausi šios lenkų kalbos skiriamieji požymiai yra varijuojantis /i/ užrašymas <i> ir <y>, /a/ – <a> ir <o>, /o/ – <a> ir <o>, /š/ – <sz> ir <s>, /č/ – <cz> ir <c>, taip pat <l> ir <ł> variavimas, /v/ užrašymas <w> ir kt. (žr. Sinkevičiūtė, Račickaja 2014). Iš *Jono* vardo kilusiose pavardėse dar dažnas /j/ perteikimas antroponimų pradžioje <i> ir <j>, plg. *Janowicz* ir *Janowicz*, kas pagal Karaš (2002, 64) yra tipiškas Lietuvos lenkų kalbos bruožas⁵, taip pat /e/ užrašymas <ie>, plg. *Ianczewski* ir *Waskiewicz*, kas įprasta pagal tradicinį Didžiosios Lietuvos raidyną, ypač pozicijose po *k* ir *g* (žr. Subačius 1998, 43)⁶.

Dar /a/ užrašytas ir <e>, kas vadinama lietuvių ar baltarusių tarmių įtaka (Turska 1995, 226)⁷. Tačiau užrašymų su <e> vietoj <a> galėjo atsirasti ir

⁵ Pozicijose prieš balsius pavardėse dažniau pasitaikė <i> nei <j>: prieš <a> – <i> 49x, <j> 25x, prieš <e>, <ę> – <i> 4x, <j> 2x.

⁶ Pavardėse po *k* visada užrašyta <ie> 53x, po <c> ir <cz> – <e> 24x ir 7x, bei pasitaikė atvejų, kai <e> ir <ie> variavo: po <l>, <j> rasta <e> x ir <ie> x, po <s> – <e> 2x ir <ie> 3x, po <n> – <e> 2x ir <ie> 2x.

⁷ Zinkevičius (2008, 367) mano, kad *e* šioje pozicijoje kamiene *jen(C)*- atsirado dėl jotacijos arba dėl tarminio *a* virtimo *e* nekirčiuotoje žodžio pozicijoje.

dėl balsių derinimo, fiksuoto to paties šaltinio dvikamieniuose varduose (žr. Sinkevičiūtė, Račickaja 2014), kai užrašant skiemens medialę parenkama tokia pati (ar panaši) raidė, kokia yra gretimo skiemens. Atvejai, kai pirmajame skiemenyje prieš antrojo skiemens <e> ar <ie> užrašytos tos pačios grafemos, remia šią mintį, plg. avd. *Jenkieliewicz*, *Ienkiiewicz* ir *Jienkiiewicz*. Todėl kamieno variantai *jen-*, *ijen-* galėjo atsirasti dėl balsių derinimo.

Sąrašė fiksuotos iš *Jono* vardo ir jo variantų kilusios pavardės nustatytos remiantis Vanagu (1974, 90–100), Zinkevičiumi (2008, 364–367), LPŽ (1, 2), taip pat Biryła (1966, 83–87), SEM 2 (59–62). Į tyrimą įtrauktos pavardės su kamieniu *vašk-* (*vask-*), kuris gali būti siejamas ir su *Vosyliaus* vardu (žr. Zinkevičius 2008, 365), taip pat su *jas-* (*jos-*, *jes-*), kurį galima sieti ir su *Juozo* vardu (žr. Zinkevičius 2008, 369). Ši pozicija pasirinkta siekiant parodyti onimų įvairovę. Atsisakyta pavardžių su kamienais *jun-*, *junk-*, nes jos greičiausiai yra slavų kilmės (žr. SEM 1, 97)⁸.

4. *Sąrašo* duomenimis vietos gyventojai turėjo pavardes su kamienais ir priesagomis:

anc-: su priesaga *-evič*: *Ancewicz Michaele* l 1739 (2090);

han-iš-: *Hanysz Ian Karol* nm 1750 (2492);

ivan-: su priesagomis *-ovič*: *Iwanowicza Afanasa* [g. sg.] l 1672 (443, 447), *Iwanowicz Athanasio* l 1666 (105, 106, 153), 1668 (272)⁹, *Iwanowicz Iacobo* l 1676 (554), 1677 (578), 1683 (896), *Iwanowicz Michaele* l 1686 (1053), *Iwanowicz Procopio* l 1664 (83), 1666 (120), *Iwanowicza Iakuba* [g. sg.] l 1680 (767); *-ovski*: *Iwanowski Christophorus* nm 1683 (885), *Iwanowskiego Jerzego* [g. sg.] l 1790 (4269);

iv-ašk-: su priesaga *-evič*: *Iwaszkiewicz Theodoro* l 1663 (53);

jan-: su priesaga *-ovič*: *Ianowicz Antonius* nm 1664 (79), *Janowicz Jacobo* l 1683 (972), *Janowicz Stanislaus* nm 1665 (91), **jan-uc-**: su priesaga *-evič*: *Ianucewicz Andreas* nm 1666 (143), **jan-ušk-**: su priesaga *-evič*: *Ianuszkiewicz Kazimierza* [g. sg.] l 1675 (497), 1680 (759), *Ianuszkiewiczza Piotra* [g. sg.] l 1764 (3095);

⁸ Dėl jų abejojo ir Zinkevičius (2008, 367), prieštaraudamas Vanagui (1974, 93), laikiusiam pavardes su kamieniu *junk-* pavardžių su *jank-* tarminiais variantais, o su *jun-* – iškreiptomis iš pavardžių su *jon-*.

⁹ Kad skirtingais vardais užrašytas asmuo, plg. *Iwanowicza Afanasa* [g. sg.] ir *Iwanowicz Athanasio*, yra tas pats laiduotojas, rodo jo veikla – šis asmuo yra pirklys, plg. *kupca i miescz. Wil.* (443), *kupca, miescz. Wil.* (447), *ciue negotiatore Vil.* (105, 106), *ciue negotiatore Vil.* (153), *negotiatore Vil.* (272).

janč-: su priesaga *-evski*: *Ianczewski Benedycto* l 1724 (1487), *Ianczewski Iosepho* l 1726 (1593), *Janczewski Casimirus* l 1733 (1941), *Janczewskiego Symona* [g. sg.] l 1752 (2565);

jank-: su priesagomis *-evič*: *Iankiewicz Symone* l 1726 (1589), *Iankiewicz Kazimierza* [g. sg.] l 1700 (1146); *-ovski*: *Iankowskiego Antoniego* l [g. sg.] 1768 (3175), 1769 (3218), 1773 (3358), *Iankowskiego Bartłomieja* [g. sg.] l (1759) 2873, *Jankowski Antonius* nm 1758 (2865), **jank-el-** (**jenk-el-**): su priesaga *-evič*: *Iankielewicz Michaele* l 748 (1680), *Jenkieliewicz Stanislawo* l 1680 (749);

janson-: *Jancon Fryderyk* nm 1793 (4316);

jas- (**jos-**): su priesagomis *-evič*: *Iosewicz Matheus* l 1744 (2242); *-inski*: *Jasinski Laurentio* l 1738 (2068);

vans-: su priesaga *-ovič*: *Wansowicz Andrea* l 1730 (1771), **vans-ik-**: su priesaga *-ovski*: *Wąsikowski Daniele* l 1683 (940);

vašk- (**vask-**)¹⁰: su priesaga *-evič*: *Waskiewicz* l 1681 (834), *Waszkiewicz Casimiro* l 1862 (871), *Waszkiewicz Marcin* nm 1782 (3837), *Waszkiewicz Michał* nm 1789 (4260).

Keli tų pačių laiduotojų asmenvardžiai pasikartojo, bet buvo atvejų, kai tie patys asmenys užrašyti skirtingomis pavardės kamieno formomis:

anc- ir **hanc-**: su priesaga *-evič*: *Ancewicz* l 1735 (1986), *Ancewicz Casimiro* l 1739 (2112) ir *Hancewicz Casimiro* l 1733 (1935–1938, 1944, 1966), 1737 (2044, 2047), 1738 (2070, 2071, 2076, 2077, 2083), 1739 (2091, 2097), 1740 (2125–2127)¹¹;

iv-ašk- ir **vašk-**: su priesaga *-evič*: *Iwaszkiewicz Joanne (Nicolao)* l 1678 (652) ir *Waszkiewicz Nicolao* l 1681 (796)¹².

Tų pačių asmenų pavardės parodė, kad iki XVIII a. vidurio pasitaiko atvejų, kai nėra nusistovėjusios paveldimų asmenvardžių kamienų formos. Tai

¹⁰ Kamienai *vask-* ir *vašk-* laikyti variantais dėl įprasto <s> ir <š> nenuoseklumo, fiksuoto ir Zinkevičiaus (1977, 87) minimuose tėvavardžiuose *Waszkowicz* ir *woskowicza* [g. sg.].

¹¹ Kad *Ancewicz Casimiro* ir *Hancewicz Casimiro* yra tas pats laiduotojas, nustatyta remiantis veikla – šis asmuo yra Vilniaus miesto vaznys, vadinamas *ministeriali iurato magistratus Vil.* (2112), *ministeriali nobilis magistratus Vil.* (1986), *ministeriali* (2126), *ministeriali magdeburgensi Vil.* (2127), miesto tarnas, vadinamas *famulis magistratus Vil.* (1966), *famulo nobilis magistratus Vil.* (1935–1938), *famulo nobilis magistratu Vil. jurato* (1944).

¹² Kad *Iwaszkiewicz Joanne (Nicolao)* ir *Waszkiewicz Nicolao* yra tas pats laiduotojas, nustatyta remiantis veikla – šis asmuo yra siuvėjas, vadinamas *ciue sartore Vil.* (652), *sartore et ciue Vil.* (796).

rodo, kad dalis krikščioniškos kilmės pavardžių kamienų formavosi Lietuvoje juos užrašant į šaltinius. Su kamienais *ivašk-* ir *vašk-* užrašyto to paties asmens pavardės variantai patvirtino, kad Vilniuje kamieno *vašk-* pavardžių atsirado iš slaviško *Jono* vardo varianto, o *anc-* susidarė pakitus kamieniui *hanc-*. Taigi formuojantis pavardėms vėliausiai nusistovi kamienų formos.

Dažnesnės yra vietos gyventojų pavardės su kamienais *ivan-* ir *jank-* bei kamienai, išplėsti slaviškais patroniminėmis priesagomis. Kiti kamienai turi priesagas, kurios rodo, kad pavardės atsirado iš deminutyvinių vardų formų, plg. *han-iš-*, *iv-ašk-*, *jan-uc-*, *jan-ušk-*, *jank-el-* (*jenk-el-*) ir *vans-ik-*. Iš pavardės, turinčios kamieną *jank-* (*jenk-*), išplėstą priesaga *-el-*, matyti, kad jos pamatu tapo vietos lietuvių kalboje vartotas *Jono* variantas. Kamieno *jan-uc-* priesaga *-uc-* laikyta tarminiu *-ut-* variantu (žr. Zinkevičius 1977, 80), kas rodo, kad vardai su *jan-uc-* taip pat vartoti vietos gyventojų. Gali būti, kad *vans-* priesaga *-ik-* praplėstas Vilniuje, nes ji pasitaiko ir kituose Vilniaus krikštavardžiuose (žr. Zinkevičius 1977, 72). Kiti kamienai turi priesagas, būdingas slavų kalbų vardams.

Vietinių vilniečių pavardės dažniausiai turi patronimines priesagas *-evič* (16 asmenų) ir *-ovič* (9 asmenys), o kitos priesagos *-ovski*, *-evski* ir *-inski* – retesnės (atitinkamai 6, 4 ir 1 asmenys). Dėl kelis kartus paminėtų su tomis pačiomis priesagomis užrašytų tų pačių laiduotojų manyta, kad miestiečių pavardžių priesagos buvo stabilios ir nevarijavo.

Dalis pavardžių sutapo su Zinkevičiaus (1977) tirtais XVII a. pradžios Vilniaus krikštavardžiais, turinčiais tuos pačius kamienus ir priesagas. Tai pavardės su kamienais *ivan-*, *janč-*, *jank-*, *jos-* ir *vašk-*, dėl jų plg. tėvavardžius *Jwanowicz*, *Janczewsky* [g. sg.], *Jankiewicz*, *Jankowsky* [g. sg.], *Josiewicz*, *Waszkiewicz* (Zinkevičius 1977, 83–87). Jais remiantis tvirtintina, kad vėlesnio laiko tų pačių kamienų ir struktūros pavardės yra regiono paveldas. Pavardės su kamienais *jan-ušk-*, *jank-el-* taip pat būdingos Vilniaus regionui, nes kamienai kartojosi Zinkevičiaus (1977, 77–84) tėvavardžiuose *Januszkowa*, *Jankielucia*, tik vėlesni vilniečių asmenvardžiai buvo praplėsti priesaga *-evič*, rodančia jų raidą XVII a.

Taigi 1661–1795 m. vietos gyventojų pavardės parodė, kad dalis iš *Jono* vardo kilusių kamienų formavosi Lietuvoje juos užrašant, o vėliausiai pavardėse nusistovėjo pamatinės jų kamienų formos, kai nevarijavo pavardžių priesagos. Dažniausios buvo vietos gyventojų pavardės su priesagomis *-evič* ir *-ovič*. Vietos gyventojams būdingos pavardės su kamienais *ivan-*, *jank-*,

nemažai pavardžių turi deminutyvinėmis priesagomis išplėstus kamienus. Kamienai su priesagomis *-ik-*, *-el-* ir *-uc-* galėjo susidaryti Vilniuje, nes priesagas turi ir vietos gyventojų krikštavardžiai. Oniminis vilniečių paveldas, žinomas nuo XVII a. pradžios, yra pavardės su kamienais *ivan-*, *janč-*, *jank-*, *jos-* ir *vašk-*, kurios turi tas pačias priesagas kaip ir Zinkevičiaus tirti tėvavardžiai, taip pat ir kamienų *jan-ušk-*, *jank-el-* pavardės (kitaip nei tėvavardžiai) su priesagomis.

5. Gyventojų migraciją į Vilnių tyręs Urbanavičius (2005, 205) nustatė, kad daugelis atvykėlių buvo kilę iš LDK, o kiti – iš kitų valstybių. Urbanavičius (2005, 214) nurodė, kad į Vilnių 1661–1795 m. imigravo daugelio šalių gyventojai, tačiau atvykėliai, turėję iš *Jono* vardo kilusias pavardes, buvo iš Kuršo ir Livonijos, Lenkijos Karalystės, Rytprūsių, Rusijos ir Vokietijos¹³. Atvykėliai iš LDK buvo iš Vilniaus, Trakų, Gardino, Minsko, Naugarduko ir Polocko vaivadijų bei Žemaitijos kunigaikštystės¹⁴.

Didelė dalis imigrantų turėjo tas pačias pavardes kaip ir vietiniai gyventojai. Tai tų pačių kamienų naujųjų miestiečių pavardės, prie kurių pridėtos tos pačios priesagos:

ivan-: su priesagomis *-ovič*: *Iwanowicz Andreas* nm Lenk 1744 (2229), *Iwanowicz Daniel* nm Vil 1663 (43), *Iwanowicz Gregorius* nm Vil 1667 (211), *Iwanowicz Jakub* nm Vil 1672 (447), *Iwanowicz Fiedor* nm Pol 1668 (314), *Iwanowicz Jerzy* nm Pol 1721 (1412), *Iwanowicz [Iwanowskiemu] Piotr [Piotrowi]* nm Gard 1703 (1157), *Iwanowicz Stanislaus* nm Vil 1683 (898), *Iwanowicz Stefan* nm Naug 1679 (665); *-ovski*: *Iwanowski Andreas* nm Vil 1687 (1085), *Iwanowski Antoni* nm Naug 1748 (2396), *Iwanowski Iacobus* nm Vil 1741 (2134), *Iwanowski Ioannes* nm Vil 1745 (2262), *Iwanowski Laurentius* nm Lenk 1720 (1341), *Iwanowski Laurentio* l 1720 (1344, 1345)¹⁵, *Iwanowski Marcin* nm Rytp 1779 (3688);

iv-ašk-: su priesaga *-evič*: *Iwaszkiewicz Bartłomiej* nm Gard 1784 (3890), *Iwaszkiewicz Cristophorus* nm Trak 1750 (2503), *Iwaszkiewicz Jakub* nm Naug

¹³ Toliau trumpinama: Kuršas – Kurš, Livonija – Liv, Lenkijos Karalystė – Lenk, Rytprūsiai – Rytp, Rusija – Rus, Vokietija – Vok. Kai nenurodyta, iš kur atvyko naujasis miestietis, žymima nrd, kai neaišku – nšk.

¹⁴ Žemaitijos kunigaikštystė trumpinama Žem, Vilniaus vaivadija – Vil, Trakų – Trak, Gardino – Gard, Minsko – Mins, Naugarduko – Naug, Polocko – Pol.

¹⁵ Kad šis laiduotojas anksčiau galėjo būti minėtas kaip naujasis miestietis, rodo tas pats vardas ir įrašų seka.

1757 (2801), *Iwaszkiewicz Ignatius Franciscus* nm Vok? 1727 (1669), *Iwaszkiewicz Iosephus* nm Vil 1719 (1295), *Iwaszkiewicz Krzysztof* nm Trak 1783 (3870), *Iwaszkiewicz Piotr* nm Vil 1748 (2407), *Iwaszkiewicz Stephanus* nm Vil 1750 (2500);

jan-: su priesaga *-ovič*: *Ianowicz Felicianus* nm Vil 1749 (2488), *Ianowicz Georgius* nm Trak 1663 (57), *Ianowicz Stanislaus* nm nrd 1667 (183), *Ianowicz Thomasz* nm Mins 1757 (2811), *Janowicz Casimirus* nm Vil 1677 (585), *Janowicz Joannes* nm Vil 1744 (2233); **jan-uš-**: su priesaga *-evič*: *Ianuszewicz Nicolaus* nm Trak 1681 (791)¹⁶; **jan-ušk-**: su priesaga *-ovič*: *Ianuszkiewicz Bartolomaeus* nm Trak 1683 (927), *Ianuszkiewicz Marcin* nm Vil 1778 (3640), *Ianuszkiewicz Michał* nm Vil 1776 (3466), *Januszkiewicz Petrus* nm Trak 1682 (867), *Januszkiewicz Stanisław* nm Naug 1787 (4080);

janč- (**jenč-**): su priesaga *-evski*: *Ianczewski Simeon* nm Žem 1711 (1175), *Ięczewski Ioannes* nm Vil 1735 (1984), *Janczewski Stanisław* Vil nm 1790 (4266);

jank- (**jenk-**): su priesagomis *-evič*: *Iankiewicz Bartholomaeus* nm Vil 1725 (1549), *Iankiewicz Casimirus* nm Vil 1729 (1736), *Iankiewicz Paweł* nm Žem 1668 (244), *Iankiewicz Stansilaus* nm Vil 830 (1681), *Iankiewicz Stephanus* nm Vil 1664 (73), *Jankiewicz Elias* nm Gard 1682 (878), *Jankiewicz Wincenty* nm Trak 1782 (3831), *Ienkiewicz Bartłomiej* nm Vil 1781 (3757), *Jienkiewicz Andreas* nm Naug 1676 (547); *-ovski*: *Iankowski Andrzej* nm Vil 1772 (3301), *Iankowski Antonius* nm Vil 1727 (1654), *Iankowski Bazili* nm Rus 1679 (737), *Iankowski Kazimierz* nm Vil 1774 (3416), *Iankowskiego Kazimierza* l 1779 (3674)¹⁷, *Iankowski Michael* nm Vil 1726 (1645), *Iankowski Stanislaus* nm Vil 1681 (799), *Jankowski Bartłomiej* nm Vil 1755 (2723), *Jankowski Bazyli* nm Naug 1722 (1448), *Jankowski Georgius* nm nrd 1716 (1198), *Jankowski Maciej* nm Vil 1781 (3773), *Jankowski Samuel* nm Žem 1685 (1045), *Jankowski Stanisław* nm Gard 1760 (2935);

janson-: *Janson Mikołaj* nm Vok 1764 (3119);

jas-: su priesagomis *-evič*: *Iasiewicz Krzysztoph* Vil nm 1670 (408), *Iasiewicz Petrus* nm Vil 1731 (1857); *-inski*: *Iasinski Ioannes* nm Vil 1667 (206);

vašk-: su priesaga *-evič*: *Waszkiewicz Jan* Min nm 1789 (4200).

Iš atvykėlių pavardžių, kurios buvo tokios pačios kaip ir vietinių vilniečių, matyti, kad ir atvykėliams būdingos pavardės su kamienais *ivan-* ir *jank-*

¹⁶ Ši pavardė priskirta dėl Zinkevičiaus (1977, 84) minimo avd. *Janułowicz*, turinčio tą patį kamieną ir priesagą.

¹⁷ Kad šis laiduotojas anksčiau minėtas kaip naujasis miestietis, rodo tas pats vardas, veikla (jis – mėsaininkas) ir įrašų seka.

(*jenk-*). Atvykėlių pavardės dažnai turi priesagas *-evič*, *-ovski* ir *-ovič* (26, 18 ir 15 atvykėlių), o priesagos *-ovski*, *-inski* – retos (3 ir 1 atvykėlis). Nors dažniausi yra paveldimi atvykėlių ir vietos gyventojų asmenvardžiai su tomis pačiomis priesagomis *-evič*, *-ovski* ir *-ovič*, tačiau dažnesnė atvykėlių priesaga *-ovski* rodo, kad šios priesagos pavardės Vilniuje plito su imigrantais.

Imigrantų pavardėse su tomis pačiomis priesagomis fiksuoti kamienų variantai *iv-ašk-*, *jan-ušk-*, esantys vietinių vilniečių antroponimuose. Todėl manoma, kad šie kamienai buvo universalūs, paplitę po LDK vaivadijas. Tokiais nelaikytini kamienai *anc-*, *hanc-*, *jan-uc-*, *jank-el-* (*jenk-el-*), *vans-*, *vans-ik-*, nes jų nefiksuota pas atvykėlius. Gali būti, kad juos turintys asmenvardžiai yra Vilniaus antroponiminis paveldas, susidaręs iki 1661–1795 m. ar išplitintas ankstesnių imigrantų.

Daugiausia imigrantų iš LDK buvo iš Vilniaus vaivadijos (30 asmenų), o iš kitur mažiau: iš Trakų, Naugarduko vaivadijų – po 6, Gardino – 4, Žemaitijos kunigaikštystės – 3, Polocko, Minsko – po 2 asmenis. Taigi iš LDK į Vilnių plito tos pačios pavardės, kas rodo, kad jos buvo panašios visoje LDK greičiausiai dėl tos pačios valstybės raštinės kalbos. Atvykėlių iš kitų valstybių pasitaikė nedaug: po 2 asmenis iš Vokietijos, Lenkijos ir po 1 – iš Rusijos, Rytprūsių. Kadangi jų pavardės buvo tokios pačios kaip ir LDK, tai greičiausiai rodo, kad šios pavardės vartotos ir kitose šalyse arba dalis imigrantų buvo gyventojai, turėję Vilniuje giminių.

Antroponimai su *ivan-* plito iš tos LDK dalies, kuri pradedant Medininkais yra nuo Vilniaus į rytus, todėl teigtina, kad šio kamieno pavardes 1661–1795 m. Vilniuje platino rytų imigrantai. Pavardė *Janson*, atkeliavusi iš Vokietijos, būdinga germanų kalboms. Todėl faktas, kad po ~30 m. naujuoju miestiečiu tapo vilnietis *Jancon*¹⁸, aiškintinas tuo, kad jis buvo minėto *Janson* palikuonis, perėmęs tėvo veiklą – vargonininkystę. Tai parodo, kad iš vokiškų vardo formų kilusios pavardės, prigijusios Vilniuje, yra ankstesnių imigrantų.

Taigi iš imigrantų asmenvardžių matyti, kad tų pačių kamienų ir priesagų pavardės papildė vietos antroponimus, todėl pavardžių su kamienais *ivan-*, *jank-* (*jenk-*), *iv-ašk-* ir *jan-ušk-* dažnumas priklausė ir nuo imigrantų. Šių kamienų pavardės su slaviškomis priesagomis buvo būdingos visai LDK, jų pasitaikė ir iš užsienio. Buvo daugiau naujųjų miestiečių, turėjusių pavardes su priesaga *-ovski*, nei vietos gyventojų, todėl manyta, kad labiausiai šios priesagos pavardes platino atvykėliai. Pavardžių su kamienu *ivan-* šaltinis

¹⁸ Pavardėse pastebima <c> ir <s> variacija.

buvo rytai, kas rodo, kad taip Lietuvoje paplito dalis šio kamieno asmenvardžių. Atvykėlio *Janson* kilmės vieta patvirtino, kad dalis vokiškos kilmės vietos gyventojų pavardžių priklauso atvykėliams.

6. Kita dalis imigrantų į Vilnių turėjo kitokias nei vilniečiai pavardes su kamienais ir priesagomis:

an-ich-: su priesaga *-ovski*: *Anichowski Nicolaus* nm Naug 1733 (1933);
an-is-: su *-evič*: *Anisiewicz [Anisniewicz] Samuel* nm nrd 1677 (582);

ans-ik-: su priesaga *-ovič*: *Ansikowicz Symon* nm Vil 1677 (580);

han-: *Hann Godfryd* nm Rytp 1768 (3184), *Han Godfryda (Godofrido)* [g. sg.] 1783 (3866), *Hana Godfryda* [g. sg.] 1 1770 (3227), 1771 (3280.), 1772 (3318), 1774 (3388), 1778 (3584, 3619), 1779 (3676), 1781 (3778), 1782 (3819, 3820), *Hana [Hann] Godfryda* [g. sg.] 1 1779 (3711), 1781 (3767), 1782 (3808, 3839), 1783 (3877), 1785 (3990), 1788 (4117)¹⁹, *Hann Michal* nm Rytp 1762 (2982); su priesaga *-evič*: *Haniewicz Georgius* nm Žem 1684 (1012); **han-us-**: su priesaga *-evič*: *Hanusewicz Elias* nm Naug 1732 (1889); **han-ušk-**: su priesaga *-evič*: *Hanuszkiewicz Leo* nm Vil 1755 (2755), *Hanuszkiewicz Maciey* nm Vil 1755 (2725);

hank-el-: *Hankiel Joannes Conradus* nm Rytp 1725 (1559);

henz-el-: *Henzel Krzysztof* nm Lenk 1787 (4068);

ivan-: su priesaga *-ov*: *Iwanow Vasil* nm Rus 1753 (2659);

ivank-: su priesaga *-evič*: *Iwankiewicz Mathias* nm LDK²⁰ 1667 (224);

jan-: su priesaga *-eck*: *Janecki Marcin* nm Vil 1782 (3835); *-evič*: *Ianiewicz Georgius* nm Trak 1682 (880); *-ovski*: *Ianowski Bartłomiej* nm Naug 1721 (1399), *Ianowski Stanislaus* nm Gard 1682 (875); *Janowski Tadeusz* nm Liv 1784 (3919); **jan-ik-**: su priesaga *-evič*: *Ianikiewicz Benedictus* nm Vil 1668 (281); **jan-uš-**: su priesaga *-ovski*: *Ianuszewski Adam* nm Vil 1670 (401), *Ianuszewski Jozef* nm Naug 1781 (3785);

janč- (**jenč-**, **jenc-**): *Jencz Krystyan* nm Vok 1782 (3794); su priesaga *-evič*: *Iancewicz Tadeusz* nm Žem 1773 (3362); **janč-uk-** (**janc-uk-**): su priesaga *-evič*: *Iancukiewicz Kasper* nm Naug 1778 (3646); **janč-ik-** (**jenc-ik-**): *Ieczyk Nicolaus* nm Vil 1894 (1135);

janĳ-: su priesaga *-ovič*: *Iankowicz Christophorus* nm Vil 1733 (1944), *Iankowicz Ian* nm Naug 1672 (445);

¹⁹ Kad šis laiduotojas anksčiau minėtas kaip naujasis miestietis, rodo tas pats vardas, jo veikla (jis – batsiuovys) ir įrašų seka.

²⁰ Liubečas, LDK teritorijai priklausęs nuo 1646 m. (žr. Urbanavičius 2009, 689).

jas-iuk-: su priesaga *-evič*: *Iasiukiewicz Ian* nm Vil 1772 (3317), *Jasiukiewicz Casimirus* nm Vil 1683 (931);

jašk-: su priesaga *-evič*: *Iaszkievicz Symon* nm nšk 1678 (649);

jens-: *Ięs [Iens] Daniel* nm Kurš 1776 (3488);

vanc-: su priesaga *-evič*: *Wancewicz Iacobus* nm Trak 1733 (1952);

vašk-: su priesaga *-ovski*: *Waszkowski Joannes* nm Vil 920 (1683).

Šios atvykėlių pavardės dažniausiai turi priesagą *-evič* (14 asmenų), o antroponimai su kitomis priesagomis – retesni²¹. Taigi pavardžių su priesaga *-evič* dažnumas Vilniuje priklausė ir nuo imigrantų.

Dalis imigrantų pavardžių turi kamienus, fiksuotus ir laiduotojų antroponimuose, tai – *ivan-*, *jan-*, *jank-*, *jas-* ir *vašk-*, bet jie praplėsti kitomis priesagomis. Tokia yra ir kamieno *jašk-*, kuris su kita priesaga yra *Zinkevičius* (1977, 84) rastame tėvavardyje *Jaszkowicz*, pavardė. Dar yra pavardžių su kamienais *han-us-*, *han-ušk-*, *jan-ik-*, *jan-uš-*, *janč-uk-* (*janc-uk-*), *janč-ik-* (*jenč-ik-*), *jas-iuk-*, turinčių kitas deminutyvines kamieno priesagas nei vietos gyventojų asmenvardžiai. Šių kamienų pavardės ir patvirtina, kad Vilniuje skirtingų tų pačių kamienų pavardžių su kitomis priesagomis atsirado iš imigrantų antroponimų. Į Vilnių atvykę gyventojai iš LDK turėjo ir pavardžių kamienus, nebūdingus Vilniaus miestui; tai *an-ich-*, *ans-ik-*, *ivank-*, *vanc-* kamienų pavardės, taip pat plitusias iš imigrantų.

Dalis pavardžių, paplitusių iš teritorijų, kur vartojama vokiečių kalba, turi vokišką *Jono* pavidalą, pgl. pvd. *Hann, Hankiel, Henzel* (SEM 2, 60–61), neturi slaviškų priesagų. Spėtina, kad tai buvo būdinga daugeliui šio regiono imigrantų pavardžių. Kad imigranto iš Rusijos pvd. *Iwanow* susidarė rusų kalboje, matyti iš kamieno (SEM 2, 59) ir priesagos. Todėl keltina mintis, kad pavardės, kurios turi slavų kalbose vartojamas vardų kamienų formas ir LDK nebūdingas slaviškas priesagas, greičiausiai taip pat paplito dėl imigracijos.

Taigi aptartos atvykėlių pavardės dažniausiai turėjo priesagą *-evič*, todėl pavardžių su šia priesaga dažnumui Vilniuje įtakos turėjo ir imigrantai. Iš imigrantų Vilniuje plito pavardės su kamienais *ivan-*, *jan-*, *jank-*, *jas-*, *jašk-* ir *vašk-*, kurios turėjo kitas priesagas nei vietos gyventojų pavardės. Pavardžių su kamienais *han-us-*, *han-ušk-*, *jan-ik-*, *jan-uš-*, *janč-uk-* (*janc-uk-*), *janč-ik-* (*jenč-ik-*), *jas-iuk-* variantai taip pat išplito iš atvykėlių. Šios pavardės patvirtino, kad Vilniuje iš imigrantų asmenvardžių atsirado įvairių pavardžių variantų su skirtingomis priesagomis. Su atvykėliais išplito ir pavardės, kurios turėjo

²¹ Su *-ovski* užrašyta 5, su *-ovič* – 3, su *-evski* – 2, su *-eck*i ir *-ov* – po 1 asmenį.

Vilniui nebūdingus kamienus *an-ich-*, *ans-ik-*, *ivank-*, *vanc-*. Imigrantų iš užsienio pavardės irgi keitė Vilniaus antroponimus: dėl atvykėlių atsirado vokiškai, rusiškai kalbančių šalių pavardžių.

7. Apibendrinimas

Iš *Jono* vardo atsiradę 1661–1795 m. Vilniaus naujųjų miestiečių ir laidojų asmenvardžiai yra trejopi: vieni jų būdingi tik vietiniams Vilniaus gyventojams, kiti – atvykėliams, taip pat yra ir pavardžių, kurias turėjo ir vietos gyventojai, ir atvykėliai. Tiriant šiuos asmenvardžius pastebėti keli jų raidos bruožai.

7.1. Pasikartojančios vietinių gyventojų pavardės parodė, kad dalis iš *Jono* vardo kilusių kamienų formavosi Lietuvoje, o vėliausiai nusistovėjo jų pamatinės kamienų formos, kai nustojo varijuoti pavardžių priesagos. Regioniniu paveldu laikytini nuo XVII a. žinomi vilniečių asmenvardžiai su kamienais *ivan-*, *jan-ušk-*, *jank-el-*, *janč-*, *jank-*, *jos-* ir *vašk-*, praplėsti priesagomis. Tik Vilniaus regionui būdingi asmenvardžiai, kurie turi kamienus *jank-el-*, *jan-uc-*, *vans-ik-*, o iš jų deminutyvinių priesagų spręsta, kad jie susidarė vietos gyventojų kalboje. Daugiausia vietos gyventojų turi pavardes su priesagomis *-ovič* ir *-ovič*.

7.2. Vienodi vietos gyventojų ir atvykėlių antroponimai parodė, kad pavardės su kamienais *ivan-*, *jank-* (*jenk-*), *iv-ašk-* ir *jan-ušk-* buvo universalios – paplitusios ir kitose LDK teritorijose, todėl jų dažnumas Vilniuje priklausė ir nuo imigrantų. Kadangi buvo dažnesnės atvykėlių nei vietinių gyventojų pavardės su priesaga *-ovski*, todėl atrodo, kad šios priesagos pavardės Vilniuje labiausiai platinė atvykėliai. Pavardžių su kamieniu *ivan-* šaltinis buvo rytai, kas rodo, kad dalis šio kamieno Vilniaus pavardžių atsirado kartu su atvykėliais. Dalis vokiškos kilmės vietos gyventojų pavardžių yra atvykėlių pavardės, kas irgi patvirtina, kad jos atsirado dėl imigracijos.

7.3. Tik imigrantams į Vilnių būdingos pavardės atskleidė, kad atvykėliai platinė pavardes su kamienais *ivan-*, *jan-*, *jank-*, *jas-*, *jašk-* ir *vašk-*, kuriuos turėjo kitas priesagas nei vietos gyventojų pavardės. Kamienų *han-us-*, *han-ušk-*, *jan-ik-*, *jan-uš-*, *janč-uk-* (*janc-uk-*), *janč-ik-* (*jenč-ik-*), *jas-iuk-* priesaginiai variantai taip pat išplito iš atvykėlių. Taigi pavardžių variantų, kurie turi kitų priesagų, Vilniuje galėjo atsirasti kartu su atvykėliais. Su jais išplito ir kitoms LDK vietovėms būdingų kamienų *an-ich-*, *ans-ik-*, *ivank-*, *vanc-* pavardės, taip pat pavardės iš kitų šalių, kur vartojamos rusų, vokiečių kalbos. Jos parodė, kad naujų pavardžių Vilniuje taip pat atsirado iš imigrantų, kurie buvo ir kitataučiai.

THE NAME *Jonas* AMONG THE PERSONAL NAMES IN THE 1661–1795 LIST OF NEW CITIZENS AND WARRANTORS OF VILNIUS

Summary

The article deals with the personal names made from *Jonas* in the 1661–1795 list of new citizens and warrantors of Vilnius. Some names are typical of people from the surroundings of Vilnius, others are typical of newcomers, whereas a third group encompasses names common to both.

The names made from *Jonas* among people from the surroundings of Vilnius reveal that part of them were formed in Lithuania. Subsequently the stems became stable and the suffixes did not vary anymore. Inherited names from the region of Vilnius are the names formed with the stems *ivan-*, *jan-ušk-*, *jank-el-*, *janč-*, *jank-*, *jos-*, *vašk-*, all of them known since the 17th century. The names with *jank-el-*, *jan-uc-*, *vans-ik-* are characteristic of the region of Vilnius. Their diminutive suffixes show that they belong to the local spoken variety.

The names including *ivan-*, *jank-* (*jenk-*), *iv-ašk-*, *jan-ušk-* were common not only in Vilnius, but in other parts of Lithuania as well. Their frequency is thus attributable to the immigrants as well. The names with suffix *-ovski* mostly came from immigrants, whereas the source of names including *ivan-* was in the East. Their expansion in Vilnius was therefore also associated with immigrants. Names of German origin among the local population indicate that they arose through immigration.

Immigrants brought names with the stems *ivan-*, *jan-*, *jank-*, *jas-*, *jašk-*, *vašk-*, which had suffixes different from those of the local names. The suffix variants of the stems *han-us-*, *han-ušk-*, *jan-ik-*, *jan-uš-*, *janč-uk-* (*janc-uk-*), *janč-ik-* (*jenč-ik-*), *jas-iuk-* appeared also due to immigrants. The name variants with other suffixes may be associated with immigrants as well. With them came the names including *an-ich-*, *ans-ik-*, *ivank-*, *vanc-*, characteristic of other areas of Lithuania, as well as names from the Russian- and German-speaking countries.

LITERATŪRA

Бірыла 1966 – Мікалай Васілевіч Бірыла, *Беларуская антрапанімія*, Мінск: Навука і тэхніка.

Karaš Halina 2002, X. D. K. P. S. gramatikos lenkų kalbos ypatybės, in Giedrius Subačius (red.), X. D. K. P. S. *lietuvių kalbos gramatika: XIX amžiaus pradžia*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 50–87.

LPŽ – Aleksandras Vanagas (red.), *Lietuvių pavardžių žodynas* 1–2, Vilnius: Mokslas, 1985–1989.

Ragauskaitė Alma 2005, *XVI–XVIII a. kauniečių asmenvardžiai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

SEM 1 – *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowycz 1: Odape-latywne nazwy osobowe* (opracowała Aleksandra Cieślíkowa), Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN, 2000.

SEM 2 – *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowycz 2: Nazwy osobowe pochodzenia chrześcijańskiego* (opracowała Maria Malec), Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN, 1995.

Sinkevičiūtė Daiva 2006 (rec.), Zigmąs Zinkevičius, Krikščionybės ištakos Lietuvoje: Rytų krikščionybė vardyno duomenimis, 2005, *Blt* 41(1), 138–145.

Sinkevičiūtė Daiva, Veslava Račickaja 2014, Lietuvių dvikamienių vardų kilmės as-menvardžiai ir jų kamienų užrašymo ypatybės Vilniaus naujųjų miestiečių ir laiduotojų 1661–1795 m. sąrašė, *ALt* 16 (spausdinama).

Subačius Giedrius 1998, *Žemaičių bendrinės kalbos idėjos*, Vilnius: Mokslo ir enciklo-pedijų leidybos institutas.

Turska Halina 1995, *O powstaniu polskich obszarów językowych na Wileńszczyźnie*, Vilnius: Mintis.

Urbanavičius Agnius 2005, *Vilniaus naujieji miestiečiai 1661–1795 metais*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.

Urbanavičius Agnius 2009, *Vilniaus naujieji miestiečiai 1661–1795 metais. Sąrašas*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.

Vanagas Aleksandras 1974, Mūsų pavardės I, in Bronys Savukynas (red.), *Žodžiai ir žmonės*, Vilnius: Mintis, 86–152.

Zinkevičius Zigmąs 1977, *Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*, Vilnius: Mokslo.

Zinkevičius Zigmąs 1997, XVII a. dvarų inventoriai – Rytų Lietuvos antroponimikos ir demografijos šaltinis, *LKK* 38, 63–80.

Zinkevičius Zigmąs 2005, *Krikščionybės ištakos Lietuvoje: Rytų krikščionybė vardyno duomenimis*, Vilnius: Katalikų akademija.

Zinkevičius Zigmąs 2008, *Lietuvių asmenvardžiai*, Vilnius: LKI.

Daiva SINKEVIČIŪTĖ, Veslava RAČICKAJA

Baltistikos katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius

Lithuania

[daiva.sinkeviciute@flf.vu.lt]

[veslava.rackajka@gmail.com]